

Överflödets paradox i Demokratiska republiken Kongo samt dess konsekvenser för lokala mål för hållbar utveckling

SHEPHERD URENJE

Översättning: Ylva Gustafsson

Ett land med stora naturrikedomar kan samtidigt lida av enorm fattigdom och misär. Shepherd Urenje skriver om hur överflödets paradox i Demokratiska republiken Kongo fortgår på grund av det internationella behovet av mineraler nödvändiga för den gröna omställningen.

Demokratiska republiken Kongo (DRK), också kallat Kongo-Kinshasa, är ett land rikt på naturresurser, däribland mineraler som kobolt och coltan vilka är nödvändiga för modern teknologi. Trots rikedomerna på naturresurser är DRK ett av världens fattigaste länder och landet präglas av väpnade konflikter, miljöförstöring och social instabilitet. Detta fenomen, som ofta kallas ”överflödets paradox”, belyser sambandet mellan resursrikedom och underutveckling. Denna text behandlar hur västländer i Europa och Nordamerika exporterar ohållbara praktiker till DRK, särskilt på grund av efterfrågan på mineraler som används i elbilar och elektronisk teknik. Artikeln behandlar också FN:s fredsbevarande styrkas roll i DRK samt faktorer som bidrar till att väpnade konflikter fortsätter. Därtill visar artikeln på samband mellan överflödets paradox och den globala efterfrågan på smarttelefoner, dess påverkan på gorillors livsmiljöer och dess konsekvenser för lokala mål för hållbar utveckling. Artikeln avslutas med rekommendationer för hur dessa utmaningar kan hanteras och hur en hållbar utveckling i DRK kan främjas.

RESURSFÖRBANNELSEN: FRÅN ÖVERFLÖD TILL BAKSLAG I DRK

Demokratiska republiken Kongo är ett tydligt exempel på överflödets paradox eller ”resursförbannelsen” – ett fenomen där länder rika på naturresurser präglas av lägre ekonomisk tillväxt, sämre utvecklingsresultat och mera väpnade konflikter än länder med knappa naturresurser (Sachs & Warner, 2001). Trots sin enorma mineralrikedom hör DRK till världens lägst rankade länder när det gäller FN:s utvecklingsindikatorer, med

utbredd fattigdom, undernäring och hög spädbarnsdödlighet (UNDP, 2020). Resursförbannelsen kännetecknas av ekonomisk instabilitet, korruption, social ojämlikhet och väpnade konflikter.

DRK:s ekonomi är starkt beroende av mineralexport, vilket gör landet sårbart för globala prisförändringar. Denna ekonomiska instabilitet försvårar långsiktig planering och investeringar i sektorer som är väsentliga för hållbar utveckling, så som jordbruk och industri. Den ensidiga utvinningen av naturresurser leder ofta till att dessa sektorer försummas – ett fenomen som kallas ”holländska sjukan” – vilket ytterligare hämmar ekonomisk diversifiering och långsiktig tillväxt.

Bristen på transparens i hanteringen av DRK:s mineralrikedom ökar också risken för korruption. Olagliga finansiella flöden som ofta upprätthålls av inhemska eliter och utländska företag berövar staten på intäkter som annars kunde användas till utvecklingsprogram (Global Witness, 2016). Denna misskötsel av resurser ökar ojämlikheten, eftersom vinsterna sällan når lokalbefolkningen utan istället gynnar en liten elit. Detta leder i sin tur till växande sociala motsättningar och fördjupar fattigdomen.

Hantverksmässig, manuell gruvdrift – som ofta försiggår under farliga och primitiva förhållanden – är utbredd i DRK. Många av dessa gruvor kontrolleras av väpnade grupper som använder vinsterna till att finansiera sina aktiviteter. Detta upprätthåller en ond cirkel av våld (Nest 2006, 2016). Inhemska och utländska aktörers utvinning av mineraler har lett till att naturresurserna i DRK blivit en källa till konflikt snarare än en källa till utveckling. Lokalsamhällena som bär den tyngsta bördan av gruvornas miljöförstöring och so-

cialt destabiliserande verkan, får ofta ingen eller mycket liten nytta av de naturresurser som utvinns från deras mark, vilket fördjupar sociala klyftor och undergräver möjligheterna till hållbar utveckling.

VÄSTLÄNDERNAS ROLL I ATT EXPORTERA OHÅLLBARHET TILL DRK

Västländer, särskilt i Europa och Nordamerika, har en betydande roll i upprätthållandet av överflödets paradox i DRK genom deras behov av mineraler som kobolt, nödvändigt för modern teknik så som elbilar och förnybara energisystem. DRK står för över 70 procent av världens koboltproduktion och har därmed stor betydelse för den globala elbilsmarknaden (USGS, 2021).

De nordiska länderna beröms ofta för sitt arbete för hållbarhet och de toppar ständigt globala hållbarhetsrankningar gällande förnybar energi, koldioxidneutralitet och bevarandet av biologisk mångfald (Sachs et al., 2024; OECD, 2023). Med sina stora satsningar på utbildning, hälsovård och välfärd i kombination med stabila regeringar, fungerar dessa länder som ett globalt riktmärke i strävan att uppnå målen för hållbar utveckling.

Men de lokala nordiska framgångarna döljer en problematisk verklighet. Genom sitt beroende av globala leveranskedjor och utvinning av råvaror exporterar de nordiska länderna – liksom andra västländer – indirekt ohållbarhet till det globala syd, inklusive DRK. Efterfrågan på mineraler som kobolt, litium och sällsynta jordartsmetaller som är viktiga för grön teknologi leder till miljöförstörande gruvdrift och brott mot mänskliga rättigheter i länder som DRK (Banza Lubaba Nkulu et al., 2018). Samtidigt som de nordiska länderna ställer om till grön energi i sina egna länder, outsourcas miljömässiga och sociala kostnader till fattigare länder. Detta kallas ibland för ”koldioxidkolonialism”, vilket innebär att rika nationer upprätthåller en bild av ren miljö medan de belastar det globala syd med utsläpp och miljöförstöring (Lundström & Jönsson, 2021).

SAMBANDET MELLAN ÖVERFLÖDETS PARADOX, SMARTTELEFONER, GORILLOR OCH VÄPNADE KONFLIKTER

Utvinningen av mineraler som används i elektronisk teknologi har haft förödande konsekvenser för DRK – genom att det underblåser väpnade konflikter, miljöförstöring och människorättskränkningar (Auty, 2001). Väpnade grupper kontrollerar ofta gruvområden och använder vinsterna från försäljningen av mineraler till att finansiera sina aktiviteter, vilket haft katastrofala följder för både människor och miljö (Human Rights Watch, 2014).

Trots landets enorma naturrikedomar lever majoriteten av befolkningen i fattigdom med begränsad tillgång till sjukvård, utbildning och rent vatten. Elitens kontroll över naturresurserna förstärker ojämlikheten och försvårar arbetet med att minska fattigdomen. Väpnade konflikter och dålig förvaltning av resurser har också haft en negativ inverkan på hälsa och utbildning. DRK har bland världens lägsta värden för hälsa och utbildning, med hög spädbarnsdödlighet, undernäring och analfabetism. De pågående väpnade konflikterna försvårar strävan att förbättra tillgången till hälsovård och utbildning särskilt i konfliktområden. Kvinnor och flickor drabbas oproportionerligt hårt av dessa problem, då de ofta är uteslutna både från beslutsfattande och saknar tillgång till utbildning, hälsovård och ekonomiska möjligheter.

Kampen om naturresurser har också allvarliga och omfattande konsekvenser för naturen och djuren i DRK. Gorillornas livsmiljöer har drabbats hårt av jakten på mineraler. Hoten mot den östliga gorillan (Gorilla beringei), som är en akut hota art, är ett exempel på miljökonsekvenserna. I dess habitat, särskilt i och kring nationalparken Virunga, finns också förekomster av coltan. Gruvdrift, avskogning och inflyttning av gruvarbetare hotar gorillorna direkt genom habitatförlust, jakt och tjuvjakt (Plumptre et al., 2010; 2016). Hotet mot gorillorna innebär inte bara

en tragisk förlust av biologisk mångfald utan även ett hårt slag mot ekoturismen, som kunde erbjuda hållbara inkomster för lokalbefolkningen. Därtill har gorillorna också en viktig roll i ekosystemen, särskilt för skogarnas kolbindning, vattenreglering och biologiska mångfald. Deras försvinnande har därför stora konsekvenser för både klimatet och för hållbar utveckling.

MONUSCO:S ROLL I KONFLIKTENS FORTGÅENDE I DRK

FN:s fredsbevarande styrka i DRK, MONUSCO, är världens största fredsbevarande styrka och har varit aktiv i landet sedan 2010 med uppdrag att stabilisera landet. Uppdraget omfattar att skydda civila, stödja fredsavtal och främja mänskliga rättigheter (UNSC, 2010). Trots dess mångåriga närvaro fortsätter väpnade konflikter särskilt i de östra delarna, vilket väcker frågor om effektiviteten hos FN:s insatser i resursrika konfliktzoner. MONUSCO:s oförmåga att stabilisera DRK visar på komplexiteten i fredsbevarande operationer i konfliktzoner med djupt rotade politiska, ekonomiska och sociala problem.

Flera faktorer bidrar till att konflikten i DRK fortsätter trots MONUSCO:s närvaro. För det första är konfliktens komplexitet i sig en betydande utmaning. Landet har många väpnade grupper, var och en med olika agendor och föränderliga allianser, vilket gör det svårt att utforma en hållbar och heltäckande lösning. Dessa grupper rör sig också ofta över stora områden och över porösa gränser, vilket ytterligare försvårar fredsprocessen. För det andra förvärras konflikten av svaga regeringar och utbredd korrupcion inom DRK. Regeringens oförmåga att kontrollera resursutvinning och dess oförmåga att upprätthålla säkerhet i landet skapar ett maktvakuum som utnyttjas av väpnade grupper. Därtill har den regionala dynamiken en viktig roll. Grannländer som Rwanda och Uganda har anklagats för att stödja väpnade grupper i DRK för att på så sätt få tillgång till landets mineralresurser (UN Group

of Experts 2018). Denna gränsöverskridande påverkan nödvändiggör ett brett regionalt perspektiv i arbetet för fred. Därtill har ekonomiska intressen en betydande roll i upprätthållandet av konflikten. Inhemska och internationella aktörer – inklusive väpnade grupper, lokala eliter och utländska företag – drar nytta av exploateringen av DRK:s naturresurser, vilket skapar starka incitament att upprätthålla status quo. Slutligen förvärras våldsspiralen eftersom förövare inte ställs till svars för kränkningar av mänskliga rättigheter och krigsförbrytelser. Faktumet att förövare inte straffas undergräver förtroendet för fredsprocessen och hindrar försoningsarbete i drabbade samhällen.

Trots att MONUSCO har gjort framsteg i att skydda civila och stödja fredsprocesser begränsas dess förmåga att hantera konfliktens grundorsaker av flera faktorer. En av de främsta begränsningarna är bristen på resurser. Konflikternas stora geografiska utsträckning, den komplexa säkerhetssituationen i DRK, i kombination med otillräckligt finansiellt och logistiskt stöd, förhindrar effektivt genomförande av uppdraget. Därtill hämmar också politiska perspektiv, både inom DRK och internationellt inom FN styrkans agerande. Nationella regeringar och internationella aktörer prioriterar ibland egna politiska eller strategiska intressen istället för att vidta kraftfulla åtgärder mot väpnade grupper eller arbeta för strukturella reformer. Ett annat hinder är bristen på lokal förankring. MONUSCO uppfattas ofta som en främmande styrka, med begränsad förståelse för de lokala samhällena och kulturen i de områden där de verkar. Detta undergräver MONUSCO:s legitimitet och minskar dess inflytande i kontakten med det kongolesiska folket som upplever fredsbevararna som främmande för människornas behov.

Konflikten i DRK kräver en mångsidig politisk lösning som tar tag i underliggande problem gällande politisk styrning, resursförvaltning och etniska spänningar. Militär närvaro, inklusive MONUSCO:s, kommer inte att lyckas skapa varaktig fred om inte dessa grundor-

saker beaktas genom meningsfulla politiska reformer. Hållbara lösningar måste inkludera stärkta samhällsinstitutioner, ökad transparens i resursförvaltningen samt dialog och försoning mellan olika grupper i landet. International Crisis Group (2017) noterar att enbart militära insatser inte kan lösa de politiska och ekonomiska drivkrafterna bakom konflikten. Endast genom en holistisk strategi som kombinerar fredsbevarande insatser med omfattande politiska lösningar kan DRK uppnå långsiktig fred och stabilitet.

VAD KAN GÖRAS?

Demokratiska republiken Kongo står inför överflödets paradox, där dess enorma naturresurser, inklusive mineraler och biologisk mångfald, har blivit en källa till konflikter, miljöförstöring och kränkningar av mänskliga rättigheter. För att hantera dessa utmaningar krävs ett holistiskt tillvägagångssätt som kombinerar transparens, reformer gällande styrning, hållbar utveckling och regionalt samarbete. Detta inkluderar strävan att stärka miljölagar, återbeskogning och bevarande av skog, samt att säkerställa att resursutvinning sker på ett miljövänligt sätt.

Utvinning och handel med mineraler i DRK måste bygga på transparens och hållbarhet för att hindra människorättskränkningar och miljöskador. Västerländska företag som är beroende av kongolesiska mineraler bör vidta åtgärder för att säkerställa etiska leveranskedjor. För det första måste det genomföras grundliga undersökningar av företag där dessa kan visa att de följer lagar och förordningar samt att de kontrollerar att leverantörer inte är inblandade i konflikter eller människorättsbrott. Därtill bör företagen offentligt redovisa sina leveranskedjor för att öka transparensen och ansvarstagandet. Samarbete med lokala samhällen är också avgörande för att främja hållbara gruvmetoder. Sådana partnerskap säkerställer att gruvdrift inte förvärrar konflikter eller skadar miljön ytterligare. Initiativ som Conflict-Free Sourcing Initiative har en viktig roll i att främja ansvarsfulla inköp särskilt inom elektronik- och fordonsindustrin, där leveranskedjornas trovärdighet är av yttersta vikt.

Effektiv statlig styrning är också avgörande för att de rikedomar som genereras från naturresurser ska gagna befolkningen och förvaltas hållbart. Detta kräver vidare förbättrade institutioner på både nationell och lokal nivå för att främja transparens och ansvar. Det krävs att man inför robusta mekanismer för att bekämpa korruption och att personer och grupper som är inblandade i olagliga aktiviteter ställs till svars. Det internationella samfundet kan stöda dessa insatser genom teknisk assistans, kapacitetsuppbyggnad och ekono-

miskt stöd för att stärka rättsstaten och god samhällsstyrning. Genom att finansiera reformer och antikorrupsionsprogram kan internationella aktörer bidra till att skapa en miljö där naturresurser används för långsiktig utveckling och allmännytta.

Hållbar utveckling i DRK kräver att man tar itu med konfliktens grundorsaker, så som fattigdom, ojämlikhet och miljöförstöring. Investeringar i hälsa, utbildning och infrastruktur kan förbättra livskvaliteten och minska beroendet av utvinning av naturresurser. Ekonomiska alternativ som hållbart jordbruk och ekoturism är viktiga inkomstmöjligheter som inte belastar miljön. Fredsbyggande insatser som uppmuntrar till dialog och försoning mellan samhällen är också avgörande för en hållbar framtid. Det internationella samfundet har en viktig roll genom att tillhandahålla både tekniskt och finansiellt stöd för att säkerställa att utvecklingsinsatserna är inkluderande och att de tar tag i de underliggande orsakerna till konflikter. På så sätt skapas långvarig fred och välbefinnande.

DRK är ett område med världens rikaste biologiska mångfald, inklusive utrotningshotade arter som gorillor, vilket gör bevarandet av den biologiska mångfalden till en särskilt viktig fråga. Resursutvinning måste ske med hänsyn till miljön, särskilt i områden med hög biodiversitet. Initiativ för återbeskogning, skydd av livsmiljöer och hållbar markanvändning är centrala för bevarandet av DRK:s unika ekosystem. Lokalsamhällen måste också engageras i detta arbete, med alternativa försörjningsmöjligheter som minskar behovet av destruktiva praktiker så som illegal skogsavverkning eller tjuvjakt. Genom att inkludera lokalbefolkningen i beslutsfattandet görs arbetet med hållbarhet effektivare på lång sikt. Alternativa inkomstkällor så som hållbart jordbruk och ekoturism minskar lokalbefolkningens tryck på resursutvinning och minskar på så sätt också miljöskador som uppkommer i samband med gruvdrift.

Att ge samhällen möjlighet att själva förvalta sina naturresurser på ett hållbart sätt gör att de direkt kan dra nytta av arbetet för

hållbarhet, vilket motiverar miljöskydd. Att stödja miljöutbildning och bevarandeprojekt ledda av lokalsamhällen är en annan viktig del av att bygga upp en kultur av hållbarhet. Genom lokalt engagemang ökar chanserna för att bevarandepåtaganden lyckas på lång sikt och bidrar till bredare mål för hållbar utveckling och fredsbyggande i regionen. Internationellt stöd, inklusive finansiering och teknisk expertis, är också avgörande för dessa insatser och gör det möjligt för DRK att skydda sina ekosystem samtidigt som hållbar utveckling främjas.

Dessutom påverkas den pågående konflikten i DRK starkt av regionala faktorer, vilket kräver ett gränsöverskridande tillvägagångssätt för att komma åt dess grundorsaker. Regionalt samarbete och dialog mellan grannländer är avgörande för att hantera gränsöverskridande säkerhetsutmaningar och ekonomiska klyftor. Insatser bör fokusera på att främja ekonomisk integration och försoning mellan samhällen i regionen, där spänningar ofta spiller över till DRK. Det är också nödvändigt att komma åt de politiska och ekonomiska orsakerna till konflikten, så som illegal resursutvinning och finansiering av väpnade grupper. Det internationella samfundet kan bidra genom att stödja regionala freds- och utvecklingsinitiativ som främjar stabilitet och samarbete mellan grannstater. Genom att ta itu med regionens bredare säkerhets- och ekonomiska utmaningar kan en mer varaktig och heltäckande lösning på konflikten i Kongo-Kinshasa uppnås.

Slutligen har även konsumenterna ett ansvar. Genom att öka medvetenheten om sambandet mellan elektronik och situationen i DRK kan konsumenter främja ansvarsfull konsumtion. Genom att konsumenter väljer företag som prioriterar etisk utvinning, samt återvinning av gamla elektronikprodukter, kan efterfrågan på att utvinna mineraler minska, vilket i sin tur minskar de miljömässiga och mänskliga kostnaderna förknippade med gruvdrift. Att stödja politiska åtgärder som främjar ansvarsfulla inköp och företagsansvar är ett annat viktigt sätt för konsumenten

ter att bidra till positiv förändring. Genom att fatta informerade beslut och sätta press på företag att anta etiska riktlinjer kan konsumenterna bidra till att deras köp inte oavsiktligt bidrar till exploateringen av DRK:s naturresurser.

Att ta itu med konfliktens grundorsaker, att arbeta för att skyldiga ställs till svars för människorättskränkningar och att bygga starka och inkluderande institutioner är avgörande för att uppnå hållbar utveckling i DRK. Detta kräver gemensamma insatser från många olika aktörer, inklusive regeringar, företag, civilsamhällesorganisationer och konsumenterna. Det krävs inte bara ett engagemang från det internationella samfundet, utan även att lokala aktörer strävar efter att bygga fred och främja god samhällsstyrning. Centrala strategier inkluderar att upprätthålla ansvarsfulla inköpsmetoder, stärka styrning och institutioner, främja hållbara försörjningsmöjligheter samt att stärka regionalt samarbete och fredsbyggande (OECD, 2020). Transparens och ansvarstagande i globala leverantörskedjor är avgörande för att säkerställa att resursutvinning inte sker på bekostnad av mänskliga rättigheter och miljömässig hållbarhet (UNEP, 2021).

Västländer, inklusive de nordiska länderna, måste erkänna sitt ansvar för att ohållbara praktiker fortgår i DRK. Äkta hållbarhet kräver att globala orättvisor hanteras genom etiska leverantörskedjor, företagsansvar och rättvisa partnerskap. Genom att utvidga sina hållbarhetsåtaganden bortom de egna gränserna kan västländer leva upp till de globala hållbarhetsmålen och principen om gemensamt ansvar. Som talesättet lyder: "Det finns ingen Planet B" – hållbarhet någonstans är beroende av hållbarhet överallt.

Även om det internationella samfundet spelar en avgörande roll i att stödja dessa insatser ligger det slutliga ansvaret för att uppnå långsiktig hållbar utveckling hos det kongolesiska folket. Genom att ta itu med de strukturella utmaningar som ligger till grund för överflödets paradox kan DRK bygga en fredlig, välmående och hållbar framtid för alla sina medborgare. Endast genom en holistisk och samarbetsinriktad strävan kan landet uppnå de globala målen för hållbar utveckling och skydda sin unika biologiska mångfald för kommande generationer.

Dr. Shepherd Urenje är specialist i frågor om utbildning för hållbar utveckling. Hans forskning och arbete stödjer undervisning och lärande om miljö och hållbarhet inom och mellan länder i Skandinavien, Afrika och Asien.

- Amnesty International (2016). *This is what we die for: Human rights abuses in the Democratic Republic of the Congo power the global trade in cobalt*. Hämtad från: <https://www.amnesty.org>
- Auty, R. M. (2001). *Resource abundance and economic development*. Oxford University Press.
- Basel Action Network (n.d.). *The global e-waste crisis*. Hämtad från: <https://www.ban.org>
- Enough Project (2018). *Congo's mineral wealth and the fight against conflict minerals*. Hämtad från: <https://enoughproject.org>
- Global Witness (2016). *Digging in the dirt: How the Democratic Republic of Congo's mining sector fuels conflict*. Hämtad från: <https://www.globalwitness.org>
- Global Witness (2017). *The curse of gold: How the gold trade fuels conflict in the Democratic Republic of Congo*. Hämtad från: <https://www.globalwitness.org>
- Human Rights Watch (2014). *"You'll be fired if you refuse": Labor abuses in Zambia's Chinese state-owned copper mines*. Hämtad från: <https://www.hrw.org>
- International Crisis Group (2017). *Eastern Congo: The ADF-NALU's lost rebellion*. Hämtad från: <https://www.crisisgroup.org>
- International Crisis Group (2020). *Stabilizing the Democratic Republic of Congo: A new approach to MONUSCO*. Hämtad från: <https://www.crisisgroup.org>
- Lund, C. (2016). Rule and rupture: State formation through the production of property and citizenship. *Development and Change*, 47(6), 1199–1228. <https://doi.org/10.1111/dech.12274>
- Mancheri, N. (2012). *The global rare earth element race: The need for a sustainable approach*. *Resources Policy*, 37(3), 308–314. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2012.04.003>
- Nest, M. (2006). *Coltan*. Polity Press.
- Nest, M. (2016). *The Democratic Republic of Congo: Economic dimensions of war and peace*. Lynne Rienner Publishers.
- OECD. (2020). *Due diligence guidance for responsible supply chains of minerals from conflict-affected and high-risk areas*. Hämtad från: <https://www.oecd.org>
- Plumptre, A. J., Nixon, S., Kujirakwinja, D. K., Vieilledent, G., Critchlow, R., Williamson, E. A., ... & Hall, J. S. (2016). *Catastrophic decline of world's largest primate: 80% loss of Grauer's gorilla (Gorilla beringei graueri) population justifies critically endangered status*. *PLOS ONE*, 11(10), e0162697. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0162697>
- Plumptre, A. J., Nixon, S., Kujirakwinja, D. K., & Hall, J. S. (2010). *The status of Grauer's gorilla in the Kahuzi-Biega National Park, Democratic Republic of Congo*. *African Primates*, 7(1), 1–10.
- Sachs, J. D., & Warner, A. M. (2001). *The curse of natural resources*. *European Economic Review*, 45(4–6), 827–838. [https://doi.org/10.1016/S0014-2921\(01\)00125-8](https://doi.org/10.1016/S0014-2921(01)00125-8)
- UNEP. (2021). *Environmental governance in the Democratic Republic of Congo*. Nedladdad från: <https://www.unep.org>
- United Nations (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. Nedladdad från: <https://www.un.org>
- UNSC. (2010). *Resolution 1925 (2010): United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo (MONUSCO)*. Hämtad från: <https://www.un.org>
- USGS. (2021). *Mineral commodity summaries 2021: Cobalt*. U.S. Geological Survey. Retrieved from <https://www.usgs.gov>
- World Bank (2021). *The World Bank in the Democratic Republic of Congo*. Hämtad från: <https://www.worldbank.org>
- World Bank (2023). *Democratic Republic of Congo: Overview*. Hämtad från: <https://www.worldbank.org>
- WWF. (2019). *Gorillas in the midst of extinction: The impact of mining on gorilla habitats in the Democratic Republic of Congo*. Hämtad från: <https://www.worldwildlife.org>